

Становище

от доц. д-р Петко Димитров Петков

за дисертационния труд на Милена Илкова Накова-Петрова

„Десубстантивните названия в ръкописи от XIV в.“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: 05.04.17. Български език

Научен ръководител: доц. д-р Лъчезар Перчеклийски

Данни за кандидата:

Милена Накова-Петрова е завършила бакалавърска степен по специалността „Българска филология“ през 2005 г. и магистърска степен „Литературата- медийни контексти“ през 2012 г. в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград. От 01. 2015 до 01.2018 г. е редовен докторант в ЮЗУ. Владее английски и руски език. По време на докторантурата си е водила семинарни занятия по старобългарски език, съвременен български език, практически български за чужденци и история на българския книжовен език, а така също и текуща практика на студенти от ЮЗУ.

Милена Накова-Петрова е участвала с доклади в редица национални и международни научни форуми. В областта на дисертацията си има четири публикации.

С това Милена Накова е изпълнила предварителните изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в направление 2.1.Филология и научна специалност Български език.

Оценка на научните и на практическите резултати и приноси на представения дисертационен труд:

Данни за дисертацията и автореферата:

Дисертационният труд на Милена Накова-Петрова съдържа 226 страници, от които Увод (с. 3 – 34) със седем подглави, Словообразователен анализ на десубстантивните названия (с. 35 – 181), Заключение (с. 182 – 193), Библиография (с. 194 – 216), Лексикографски източници (с. 217), Обратен речник-индекс (с. 218 – 226).

В Увода се разглеждат общи въпроси, свързани с времето на появата на разглежданите паметници, мястото на XIV в. в историята на българската книжовност и в историята на българския език. Тук е представена класификацията на среднобългарските паметници. В специална подглава се поставя въпроси на словообразуването, като е направен и кратък преглед на науката за българското словообразуване. Тук са изложени предмета, целите и задачите на изследването. Предмет на настоящата работа са десубстантивните съществителни имена през XIV в., а задачите са да се установят начините за образуването им, да се класифицират лексикалните единици, да се представят полифункционалните суфикси, участващи в образуването им, да се представят случаите с многостранна мотивация, да се проследи продуктивността на словообразователните средства, да се открие словообразователната синонимия. В Увода са представени и източниците на изследване – това са осем среднобългарски ръкописа, които трябва да осигурят достатъчна изследователска база.

Основната част от работата представлява класификация, описание и анализ на десубстантивните съществителни, ексцерпирани от паметници от XIV в. Тази част е написана с много добро познаване на материала и след отлична методологическа подготовка. Тук думите са представени с основна форма, в контекст, посочени са паметниците, в които се срещат, дадено е значението на съвременен български език. Представени са различни словообразователни типове сред десубстантивните имена: имена на вършители на дуйствия, имена на носители на субстанциални отношения, имена на средства на действие, имена на места, умалителни и хипокористични имена, названия на малки същества и същности, увеличителни и неодобрителни имена, двоични имена. Внимателно и прецизно е направен словообразователен анализ на всеки един от типовете, а изводите към всяка от подглавите са убедителни и аргументирани. На отделно място са поставени префиксалните образувания – една глава, в която дисертантката също има свои интересни и приносни наблюдения.

Изводите, които се правят в заключението, следват от прецизния анализ. Те потвърждават наблюденията на други учени за словообразователните склонности на старобългарския книжовен език и за континуитета в това отношение между старобългарски и новобългарски. В края е поместена таблица, която онагледява изводите от работата и дава и визуална представа за словообразователните тенденции сред кръга от паметниците, обследвани тук.

Библиографията включва 276 заглавия и показва добрата научна осведоменост на М. Накова. Към тези единици се добавят още 14 лексикографски справочника.

Като приложение е добавен Обратен речник-индекс на разгледаните думи. Тук се съдържа есенцията от цялата работа на М. Накова и ми се иска поне това приложение да добие по-голяма известност, тъй като вярвам, че то ще бъде полезно за всеки, който реши да се занимава с тази проблематика.

Авторефератът съдържа 48 страници. Тук сбито и накратко е изложено съдържанието на дисертационния труд. Авторефератът съдържа още библиография, списък с приносните моменти в работата и списък с публикациите на авторката.

Научни приноси:

1. На първо място трябва да се посочи събирането, анализът и класификацията на десубстантивните съществителни имена в български паметници от XIV в. Чрез това се запълва една празнина в познанията ни за историческото словообразуване.
2. Паметниците, използвани в работата, са разнообразни по съдържание и биха могли да дадат в някаква степен красноречива картина за словообразователните тенденции в българския книжовен език през разглеждания период.
3. Разгледана е на първо място суфиксацията, като основен начин на словообразуване, но е разгледана и префиксацията, а също така и композицията. Словообразователните форманти са представени с честотата на своята употреба за всеки от словообразователните типове.
4. Данните от работата могат да се използват при всяко бъдещо изследване по темата.
5. Добра библиографска осведоменост.
6. Ясен стил и език.

Критически бележки и препоръки:

Подбраните паметници за изследването не представят в пълна и изчерпателна степен книжовната дейност и съответно книжовния български език от посочения период. Евангелският текст през XIV в. не е било превеждан наново – в Лондонското евангелие най-вероятно е включен текст по атонската редакция. Врачанското евангелие със сигурност отразява кирилometодиевия превод. Песнивецът също отразява стар текст. Включването на тези паметници тук би могло да стане единствено след критическа работа върху текста или чрез критически издания. Същото се отнася и за т.н. Скитски патерик. Тук става въпрос за ръкопис № 673 от НБКМ. В него Скитският патерик представлява съвсем малка част, като цяло ръкописът е монашески сборник. Скитският патерик тук е в превод от края на IX в. Сред останалите текстове в сборника има и нови преводи. Буди недоумение привличането на Лесновския паренесис само по ръкопис и без оглед на изданието, което подготви Г. Бойковски, – сравнението на версията в Лесновски ръкопис с текста по ръкописа от Троицко-Сергиевата лавра би могло да отдели среднобългарските промени, интересоващи дисертантката, от по-старите старобългарски особености. Подобни бележки могат да се направят и за Бдинския сборник – текстът на житието на преп. Мария Египетска със сигурност е преведен през X в.

Тук е добре да се направи разграничението между паметник и текст. Паметникът е единична реализация на един или няколко текста. Той има свои индивидуални правописни, фонетични, някои морфологични черти, редки лексикални и съвсем

изолирано словообразователни особености. Текстът се реализира чрез преписите – той може да се променя правописно, може да има отклонения във фонетиката, може да се реализира в различна езикова редакция, но е доста консервативен и търпи малко промени в своите лексикални, съответно и словообразователни особености. Паметниците са си обект на изследване от историческото езикознание, но и текстовете също трябва да намерят своето място там. За мен лично по-ценно и по-представително щеше да бъде изследването на десубстантивните имена да беше проведено само по Манасиевата хроника, паметник и текст от средата на XIV в., и евентуално по съчиненията на Партиарх Евтимий, текстове от втората половина на XIV в. – макар да са запазени в по-късни и чужди преписи, те дават релевантна картина на словообразователните склонности от този период. Можеше да се подбере материал и от двете български версии на Лествицата от този период, Сводния патерик, запазен в ръкопис 1036 от НБКМ (достъпен онлайн), съчиненията на преп. Григорий Синаит, също в ръкопис 1036, и др. подобни.

Втората основна забележка е към представянето на материала – заглавните думи изобщо не са нормализирани, а са представени в зависимост от правописа на паметника. Като следствие от това се сочат варианти в суфиксите на правописно равнище, което е абсолютно излишно. Това следва задължително да се отстрани при евентуална публикация на текста на дисертацията.

Третата основна забележка е за липсата на ориентация на материала - от една страна, към старобългарското състояние (дори и само по материала, включен в книгите на Цейтлин), а от друга страна, към днешните български диалекти и към съвременния език. Идеята за моментна снимка на състоянието през XIV в. може само да спечели, ако се обогати чрез сравнението със състоянието на езика през X или през XX в. Във всеки случай това ще открие процеси и тенденции в книжовния (а защо не и в народния) език, т.е. ще се получи история.

Не мога да се съглася с обособяване на деривати – *атель* и *нтель* на с. 43 при суфикс – *тель*. При *нспытатель* и *кръмнтель* става въпрос за глаголни основи *нспыта-* и *кръмн-*.

Оубонца на същата страница е образувано със суфикс - *ьца* и мотивирано от основа *оубн-*, след гласната *ь* получава прејотация.

На с. 49 е представена думата *гостыньникъ*, а всъщност това е думата *гостыникъ* – мотивираща основа е *гост-*, а не *гостын-*.

На с. 50 има дума *пѣнѣжннкъ* вместо *пѣнѣжннкъ*.

На с. 52 *съсѣдлнщннкъ* е обяснена чрез *съсѣдлнщнѣ*, а такава дума просто няма. Става дума за заседаващ заедно с някого.

На с. 54 **връвникъ** е обяснено чрез **кранъ**, а не чрез **връна**, **броня**.

На с. 61 има лексема **гладъць** – този, който изпитва глад, гладник, но контекстът, а и библейският стих сочат множествено число от **гладъкъ**, в цел. кроткия.

На с. 62 **главнословъць** е обяснено като адски слова, сквернословец, но със сигурност значението е различно.

На с. 64 **плѣнница** е рогозка, плетеница, а не пленница, **дворница** се свързва с дворъ, а не с двъръ, **овръжъница** е годеница.

На с. 70 към безсуфиксните образувания са добавени и съществителните **двѣрьца** и **шнпъкъ**.

На с. 72 е дадена форма **вѣслака**. От контекста се вижда, че две думи не са разделени правилно – **вѣ слака**, т. е. бе саката.

На с. 73 се дава основна форма **цвѣтѣ**, а трябва да е **цвѣтнѣ**, **соуво** не е сочно ястие, а нахут, вариво.

На с. 81 е посочено съществителното **ннсотѣнникъ**, като е отделен суфиксът **-отѣнникъ**. Тук към образуване с гр. суфикс **-от-** е добавен славянският суфикс **-ѣнникъ**.

На с. 82 **радъникъ** означава обикновен човек, човек от низшето съсловие. И т.н.

Заклучение:

Като цяло трудът на Милена Накова-Петрова има своите научни приноси и своето място във филологическата наука. М. Накова е един изграден и завършен специалист в областта на историята на българския език и на историческото словообразуване и ѝ пожелавам още много вълнуващи срещи със старобългарските и среднобългарските паметници и текстове. За мен в дисертационния труд са поставени сериозни и актуални проблеми, които са намерили своето сполучливо обяснение. Приемам така представения труд, ще гласувам с вътрешна убеденост за него и пожелавам още много успехи на докторантката. Предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Милена Накова-Петрова образователната и научната степен „доктор“.

29.03.2018 г.

доц. д-р Петко Петков